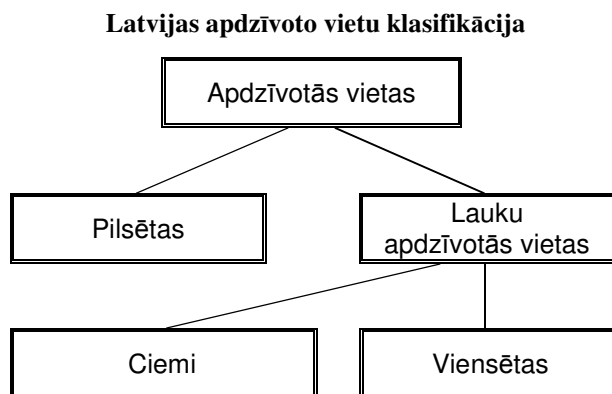

CIEMU KLASIFIKĀCIJA

Latvijas Republikas likums „Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu”¹ (06.06.1991.) paredz, ka Latvijā ir tikai divi lauku apdzīvoto vietu tipi: **ciemi** un **viensētas** (1. att.).

1. att.

Konkrētas, precīzas ciema definīcijas nav nevienā mūsu valsts likumdošanas aktā. LR likuma „Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu” 11. pantā lasām: „Ciemu kategorijā var ieskaitīt lauku apdzīvotās vietas, kurās ir vēsturiski radusies koncentrēta apbūve un pastāvīgie iedzīvotāji,” taču šai definīcijai formāli atbilst arī tipiska viensēta. J. Turlaja un G. Milliņa (1998) pētījumā par Latvijas apdzīvotajām vietām ciems definēts kā lauku apdzīvotā vieta „ar koncentrētu apbūvi, kurā attālums starp apbūvētajām teritorijām nepārsniedz 200 m robežu”².

Grāmatas „Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums” autori par **ciemu** uzskata **lauku apdzīvoto vietu ar vēsturiski vienotu, kompaktu vai izkлайdu apbūvi un apvienojošu nosaukumu** (katrai mājai tai pašā laikā var būt arī savs atsevišķs nosaukums).

Ciemi Latvijā ir ļoti atšķirīgi gan pēc iedzīvotāju skaita (no dažiem cilvēkiem līdz vairākiem tūkstošiem), gan pēc infrastruktūras objektu esamības (valsts un pašvaldību iestādes, skolas, veikali u. c.), viensētu izvietojuma (blīvi vai izkлайdus), apdzīvotības rakstura (sezonāli vai pastāvīgi apdzīvots). Dažā ciemā iedzīvotāju vairākums dzīvo pansionātā, internātskolā vai līdzīga tipa iestādē.

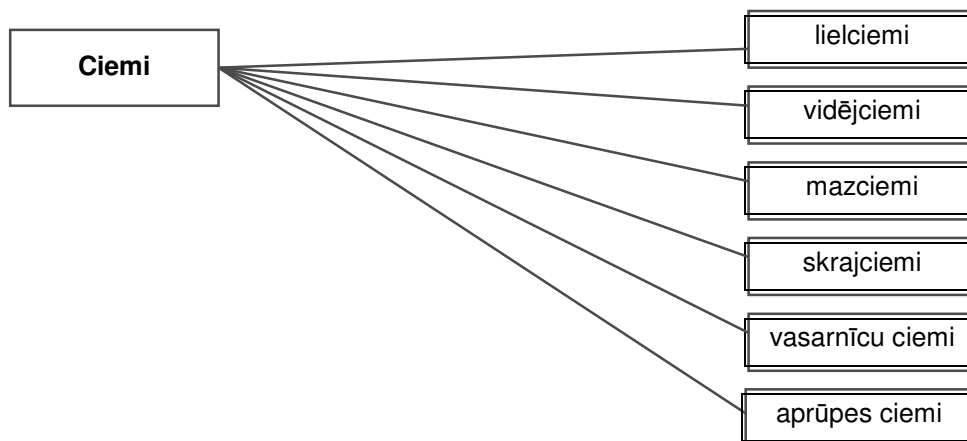
Ievērojot minētos kritērijus, LĢIA Kartogrāfijas departamenta Toponīmikas laboratorijas speciālisti sadarbībā ar Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Reģionālās ģeogrāfijas un toponīmikas zinātniskās laboratorijas pētniekiem ir izstrādājuši šajā vārdnīcā izmantoto ciemu klasifikāciju (sk. 2. att. un turpmāk tekstā). Tā paredzēta *ciema* jēdziena labākai izpratnei un vispārīgam priekšstatam par Latvijas ciemu lielumu un veidiem³.

¹ 10. pants.

² Turlajs J., Milliņš G. Latvijas apdzīvotās vietas. Klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes. — Rīga: Jāņa sēta, 1998. — 40. lpp.

³ Pašvaldību lēmumos par ciema statusa piešķiršanu ciemi nav jāklasificē, resp., to veids nav jānorāda.

Latvijas ciemu klasifikācija

- Lielciems** ir lauku apdzīvotā vieta ar kompaktu apbūvi visā teritorijā vai tās daļā un apvienojošu nosaukumu (vienlaikus katrai mājai var būt savs atsevišķs nosaukums). Parasti lielciemā ir attīstīta infrastruktūra (skola, pagasta padome, pasts, ārstniecības iestādes, veikali utt.) un vismaz 400 pastāvīgo iedzīvotāju. Ja ciemā ir tikai daži no minētajiem objektiem, iedzīvotāju skaitam jāpārsniedz 500; ja infrastruktūras objektu nav vispār, — 600.

Šajā ciemu kategorijā parasti iekļaujas lielie pagastu centri un bijušie pilsētciemati, kur nereti atrodas starppagastu vai pat starprajonu iestādes un objekti, kā arī lielo pilsētu piepilsētas ciemi. Lielciemi visvairāk koncentrēti valsts centrālajā daļā, sevišķi Rīgas rajonā.
- Vidējciems** ir lauku apdzīvotā vieta ar kompaktu vai daļēji kompaktu apbūvi un apvienojošu nosaukumu (vienlaikus katrai mājai var būt savs atsevišķs nosaukums), ar 40 līdz 400 pastāvīgo iedzīvotāju, ja ciemā ir kādi infrastruktūras objekti, vai 100 līdz 600 iedzīvotāju, ja infrastruktūras objektu nav.

Vidējciemi parasti ir bijušo vai pašreizējo pagastu un bijušo kopsaimniecību vai padomju saimniecību centri, nereti arī lielāku pilsētu piepilsētas ciemi.
- Mazciems** ir lauku apdzīvotā vieta ar apvienojošu nosaukumu, kurā ir vismaz trīs kompakti izvietotas dzīvojamās mājas. Katrai mājai var būt savs atsevišķs nosaukums. Mazciemā iedzīvotāju skaits nav liels: ja infrastruktūras objektu nav, iedzīvotāju skaits var sniegties līdz 100; ja ir, — līdz 40.

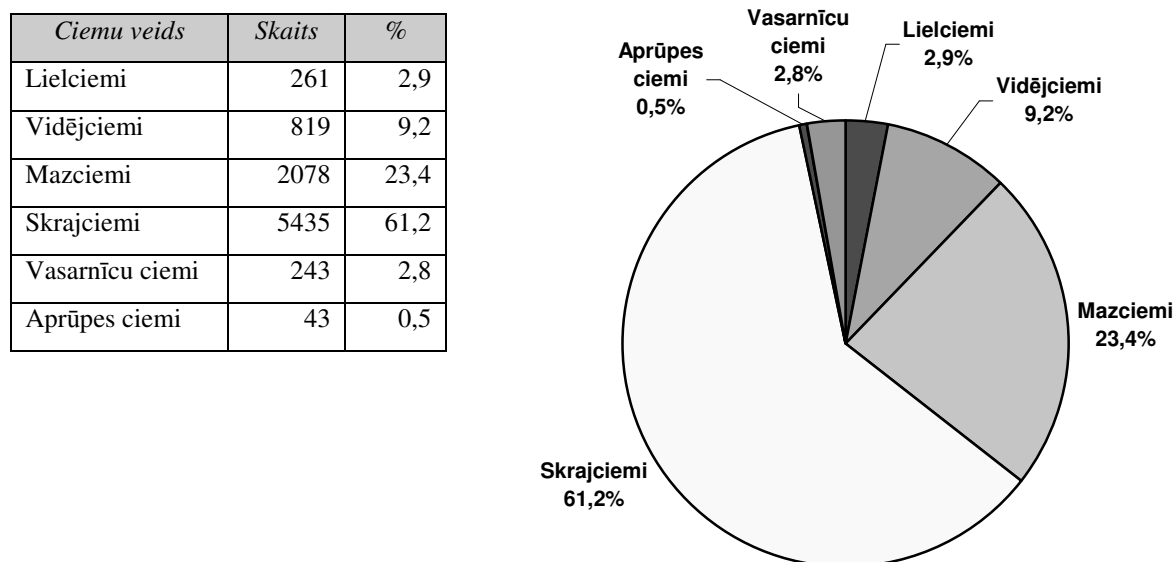
Mazciemi Latvijā ir visbiežāk sastopamais ciemu veids. Tie galvenokārt ir bijušo muižu centri un senie, tagad sarukušie ciemi.

- **Skrajciems**¹ ir vismaz triju izkļaidus esošu viensētu kopa ar apvienojošu nosaukumu. Katrai mājai var būt savs atsevišķs nosaukums². Skrajciemi visbiežāk veidojušies, sadalot vecsaimniecības un muižas, kā arī agrākajiem kompaktajiem ciemiem pārejot atstatu izvietotās viensētās. Dabā skrajciems vairumā gadījumu neizskatās pēc ciema, tomēr nebūtu pareizi to uzskatīt tikai par atsevišķām viensētām. Teritorijas (līdz ar to arī māju) sadalījums pa ciemiem (sādžām, *dzerauņām*, *solām*) ir sena un noturīga kultūrvēsturiska tradīcija. Šie jēdzieni un dalījums sevišķi iesakņojies Latvijas austrumdaļā.
- **Vasarnīcu ciems** ir lauku apdzīvotā vieta ar kompaktu apbūvi, galvenokārt sezonālu apdzīvotību un apvienojošu nosaukumu. Šie ciemi visbiežāk veidojušies no dārzkopības sabiedrībām un vasarnīcu kooperatīviem.
- **Aprūpes ciems** ir lauku apdzīvotā vieta ar kompaktu vai daļēji kompaktu apbūvi un apvienojošu nosaukumu, kur lielākā daļa iedzīvotāju ir aprūpes iestādēs dzīvojošie un strādājošie. Pie aprūpes iestādēm šajā darbā tiek pieskaitīti pansionāti, internātskolas, rehabilitācijas centri, sanatorijas u. tml.

Tikai aptuveni 12% no visiem 8879 grāmatā ietvertajiem ciemiem ir lielciemi un vidējciemi. Vairums ir mazciemi un skrajciemi (sk. 3. att.), kuru skaits pēdējos gados ir stipri sarucis. Savukārt vasarnīcu ciemi, sevišķi Rīgas tuvumā, pārtop par pastāvīgi apdzīvotiem ciemiem. Bez tam Pierīgā un atsevišķās citās vietās strauji izvēršas pilnīgi jaunu ciemu projektēšana un būvniecība.

3. att.

Latvijas ciemu sadalījums pa tiem

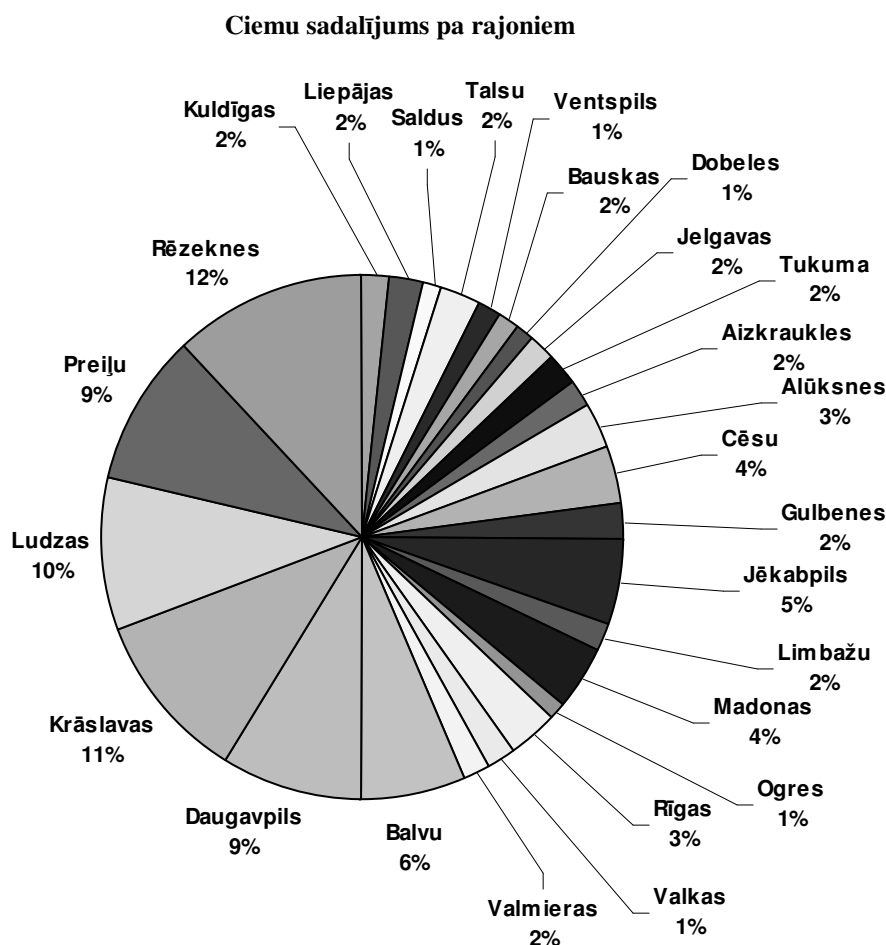

¹ J. Turlaja un G. Milliņa (1998) ciemu klasifikācijā *skrajciems* nav ietilpināts ciemu kategorijā, bet skaidrots kā *reti apdzīvota vieta* — viensētu grupa bez kompaktas apbūves, kas sastāv vismaz no četrām apdzīvotām sētām; savukārt viensētu grupa ar mazāku apdzīvoto sētu skaitu tiek saukta par *mājkopu* vai *bijušo ciemu*.

² Individuāli māju nosaukumi ir raksturīgi Kurzemei, Zemgalei un Vidzemei. Latgalē un daļēji Vidzemes austrumdaļā laukos pārsvarā lieto ciemu (sādžu, *dzerauņu*, *solu* u. tml.) nosaukumus. Kaut zemes reformu gaitā (gan 20. gs. 20.–30., gan 90. gados) individuāli mājuvārdi piešķirti viensētām arī šeit, ikdienas saziņā tie pagaidām nav nostiprinājušies.

Aplūkojot apdzīvoto vietu sadalījumu teritoriālā griezumā, nevar nepamanīt salīdzinoši lielo ciemu skaitu Latgalē (4. att.). Vairums no tiem ir skrajciemi jeb t. s. *sādžas*¹.

4. att.

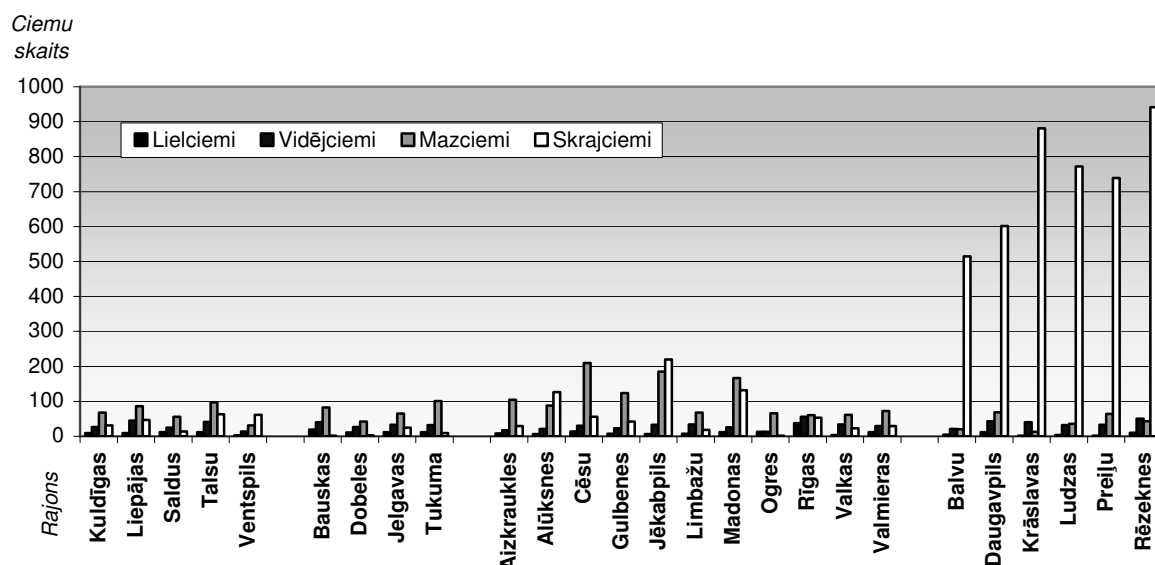

Liels skrajciemu skaits Latgalē ir vēsturiski nosacīts. To nosaukumiem ir ne tikai kultūrvēsturiska vērtība, tie ir svarīgi orientieri oficiālajā un ikdienas saziņā, tāpēc grāmatā īpaša nodaļa veltīta Latgales ciemu nosaukumu rakstībai.

Salīdzinājumā ar 20. gs. sākumu mūsdienās lauku apdzīvotība Latgalē ir stipri mainījusies un faktiski daudz neatšķiras no lauku apdzīvojuma citur Latvijā. Lielciemu un vidējciemu izvietojums ir diezgan vienmērīgs (sk. 5. un 6. att.), un apdzīvojuma struktūra ir līdzīga visā Latvijā.

¹ Jēdziens „sādža” nav gluži sinonīms vārdam „ciems” mūsdienu izpratnē. Par sādžām (*solām, dzeraunām*) Latgalē un dažviet Lietuvas pierobežā sauc nelielas senas apdzīvotas vietas, no kurām lielākā daļa vismaz kādreiz ir bijuši ciemi, daļa — bijušās pusmuižas, viensētas u. tml. Pašreizējā adresācijas sistēmā to nosaukumi tiek reģistrēti kā ciemu nosaukumi (bieži arī tad, ja sādžā ir vairs tikai viena apdzīvota māja). Tas gan neatbilst ciema definīcijai, taču neizjauc gadsimtiem ilgo nosaukumu lietošanas tradīciju.

Lielciemu, vidējciemu, mazciemu un skrajciemu sadalījums pa rajoniem
pēc Latvijas Vietvārdu datu bāzes datiem 2006. gada maijā
(rajoni nosacīti grupēti pa reģioniem: Kurzeme, Zemgale, Vidzeme, Latgale)

	Rajons	Ciemi skaits			
		Lielciemi	Vidējciemi	Mazciemi	Skrajciemi
Kurzeme	Kuldīgas	9	27	68	31
	Liepājas	9	45	86	47
	Saldus	12	25	56	14
	Talsu	12	41	97	63
	Ventspils	3	14	31	61
Zemgale	Bauskas	19	40	82	2
	Dobeles	11	27	42	3
	Jelgavas	12	33	65	25
	Tukuma	12	32	101	9
Vidzeme	Aizkraukles	8	17	104	29
	Alūksnes	6	21	88	126
	Cēsu	14	30	210	56
	Gulbenes	7	23	124	42
	Jēkabpils	6	33	185	220
	Limbažu	7	34	68	18
	Madonas	12	26	167	132
	Ogres	13	13	66	2
	Rīgas	38	56	60	53
	Valkas	4	34	61	23
Latgale	Valmieras	12	29	72	29
	Balvu	5	21	20	515
	Daugavpils	12	43	69	602
	Kraslavas	2	40	13	881
	Ludzas	4	32	36	772
	Preiļu	2	33	64	739
	Rēzeknes	10	50	43	941
Kopā:		261	819	2078	5435

6. att. Latvijas apdzīvoto vietu izvietojums

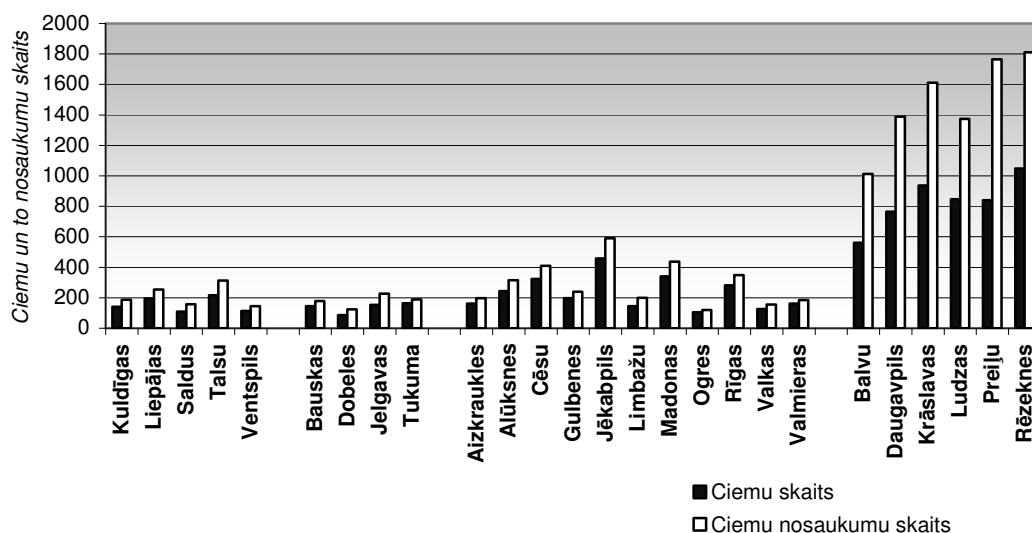
CIEMA PAMATNOSAUKUMA IZVĒLE

Daudziem Latvijas ciemiem, sevišķi Latgalē, ir vairāk nekā viens nosaukums (7. att.). Tas var traucēt ciema nepārprotamai atpazīšanai (kartēs, dokumentos, sludinājumos, ceļa zīmēs u. c.), tādēļ oficiālajā saziņā būtu lietojams tikai viens noteikts nosaukums.

Pareizi izvēlēties nosaukumu turpmākai lietošanai ne vienmēr ir viegli un vienkārši. Nereti pašvaldības tam nepievērš vajadzīgo uzmanību un rīkojas nepārdomāti. Par to liecina daudzie kļūdainie, vietējām tradīcijām un pat latviešu valodas normām neatbilstošie oficiāli apstiprinātie ciemu nosaukumi. Šī iemesla dēļ grāmatas autori katram ciemam ir norādījuši turpmākai lietošanai visvairāk ieteicamo jeb *pamatnosaukumu*¹ (tas darīts arī gadījumos, kad ciemam jau ir oficiāli apstiprināts nosaukums — lai rosinātu pašvaldības mainīt vai precizēt kļūdainos vai citādi nevēlamos nosaukumus).

7. att.

Ciemu un to nosaukumu skaits rajonos
pēc Latvijas Vietvārdu datu bāzes datiem 2006. gada maijā

Izmantojot Toponīmikas laboratorijā uzkrāto pieredzi darbā ar dabas objektu nosaukumiem, ievērojot Apvienoto Nāciju Organizācijas ģeogrāfisko nosaukumu standartizācijas konferences ieteikumus, kā arī smeļoties ierosmi kaimiņvalstu (Zviedrijas, Somijas, Igaunijas u. c.) speciālistu paveiktajā, apdzīvoto vietu pamatnosaukumu izvēles principus ir izstrādājusi Dr. geogr. Zinta Goba². Šī koncepcija izmantota arī šajā vārdnīcā.

¹ Par pamatnosaukumu vienmēr izvēlēts reāli esošs (no vietējiem iedzīvotājiem saklausīts vai kartēs un literatūrā atrasts) nosaukums. Ja ciemam ir zināms tikai viens nosaukums, par pamatnosaukumu tiek atzīts tas.

² Goba Z. Latvijas ģeogrāfisko nosaukumu vārdnīcas. Zinātnisko darbu kopsavilkums ģeogrāfijas doktora grāda iegūšanai. — Rīga: Latvijas Universitāte, 1997.

Ciema **pamatnosaukuma** izvēlē priekšroka tiek dota:

1. Senākajam vietas nosaukumam, ja to atceras un lieto vismaz daļa vietējo iedzīvotāju, piem., *Zonapi*, nevis *Zonepe* (Limbažu raj. Salacgrīvas lauku ter.); *Allažmuiža*, nevis *Ausmas* (Rīgas raj. Allažu pag.).

Ja divi vai vairāki nosaukumi ir vienlīdz seni, par pamatnosaukumu izvēlēts:

- a) plašāk lietotais vietas nosaukums, piem., *Kroņrenda*, nevis *Rendsmuiža* (Kuldīgas raj. Rendas pag.);
 - b) nosaukums, kurš mazāk atkārtojas rajona un valsts teritorijā, piem., *Jaunlutriņi*, nevis *Jaunmuiža* (Saldus raj. Jaunlutriņu pag.).
2. Vietvārdam, kurš atspoguļo vietējās nosaukumu došanas tradīcijas, piem., *Mellsils*, nevis *Melnsils* (Talsu raj. Rojas pag.), *Vecvagāres*, nevis *Vecvagares* (Dobeles raj. Penkules pag.), *Griušļova*, nevis *Grūšļeva* (Balvu raj. Briežuciema pag.).

Izvēloties pamatnosaukumus Latgales ciemiem, ir respektēts 1993. gada 29. martā pieņemtais LR Ministru Padomes Vietvārdu komisijas Latgales apakškomisijas lēmums par Latgales vietvārdu rakstību (sk. *Latgales ciemu nosaukumu rakstība* 21. lpp.).

Teritorijās, kur vietējās izloksnes īpatnības daļēji zudušas, turklāt vietu nosaukumu rakstība izloksnē nav apvidus vēsturiskā tradīcija, par pamatnosaukumiem izvēlēti vietvārdi literārajā valodā, piem., *Kalnamuiža*, nevis *Kolnamuiža* (Aizkraukles raj. Zalves pag.), *Lejaskrogs*, nevis *Lajaskrūgs* (Alūksnes raj. Mārkalnes pag.).

3. Nosaukumam, kurš nostiprinājies rakstītos un kartogrāfiskos avotos un nav nepareizs, kaut arī nesakrīt ar nosaukuma vietējās izrunas formu; sevišķi, ja tas dots lielumam, visā Latvijā zināmam ciemam, kas nereti ir arī pagasta centrs, piem., *Liepna*, nevis *Līpna* vai *Lipna* (Alūksnes raj. Liepnas pag.).
4. Etimoloģiski pareizākajam ciema nosaukumam, piem., *Lozduļova* (sākotnēji *Lozdupļova*, kur *-p-* zudis), nevis *Lazduleja* (Balvu raj. Briežuciema pag.).
5. Nosaukumam, ko apstiprinājusi vietējā pašvaldība kāda cita, senāka nosaukuma vietā, ja senākais nosaukums nav kādā ziņā nozīmīgs, piem., *Zemgaļi*, nevis *Šļūkas* (Aizkraukles raj. Seces pag.).
6. Jauna ciema nosaukumam, ko apstiprinājusi vietējā pašvaldība un kas atbilst vispārējām un vietējām vietvārdu veidošanas tradīcijām, piem., *Rubas skola*, nevis *Rubas internātskola* (Saldus raj. Rubas pag.).

Katra konkrētā ciema pamatnosaukumu, ievērojot minētos kritērijus un vajadzības gadījumā konsultējoties ar valodniecības speciālistiem, izvēlēties autors, kurš strādā ar atbilstošās administratīvās vai teritoriālās vienības vietvārdiem (sk. *Latvijas ciemu nosaukumu vārdnīcas autori* 7. lpp.).